

**Andrzej Rączaszek**

Akademia Ekonomiczna w Katowicach

---

## ZRÓŻNICOWANIE POZIOMU ROZWOJU SPOŁECZNO-EKONOMICZNEGO REGIONÓW I JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORYALNEGO W POLSCE

---

**Streszczenie:** Pomiaru poziomu życia ludności można dokonać za pomocą miernika wyrażającego produkt krajowy brutto przypadający na jednego mieszkańca. Wartość ta wynosi obecnie około 28 tys. zł. Artykuł przedstawia porównanie spójności społeczno-ekonomicznej w Polsce. Wzięto pod uwagę analizowany miernik dla regionów, województw i podregionów. Zmiany granic administracyjnych wpływają na zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-ekonomicznego. Niewielkie zróżnicowanie między regionami największymi pogłębia się w miarę analizy coraz mniejszych jednostek terytorialnych. Ostatnią analizowaną jednostką jest powiat. Dla powiatów brak jednak wartości PKB na 1 mieszkańca. Wykorzystano w tym przypadku dochody własne powiatów na 1 mieszkańca.

**Słowa kluczowe:** spójność rozwoju, jednostki podziału administracyjnego, zróżnicowanie rozwoju społeczno-ekonomicznego.

### 1. Wstęp

Unia Europejska przyjęła kilka podstawowych zasad funkcjonowania i wyznaczyła kilka głównych celów, którym te zasady i programy działania mają służyć. Jednym z najistotniejszych wyznaczników integracji krajów członkowskich ma być zrównoważenie rozwoju regionów europejskich. Ten zbliżony poziom rozwoju mają wspomagać programy i środki przeznaczone na politykę spójności<sup>1</sup>.

W pięć lat po akcesji Polski do Unii Europejskiej można próbować ocenić poziom spójności społeczno-ekonomicznej w Polsce. Niniejsze opracowanie nie jest próbą porównania z regionami w innych krajach członkowskich, a jedynie diagnozą stanu spójności społeczno-ekonomicznej polskich regionów i jednostek samorządu terytorialnego, i to sporządzoną w sposób specyficzny, bo sięgając coraz bardziej „w głąb” podziału administracyjnego kraju.

---

<sup>1</sup> I. Pietrzyk, *Efekty polityki spójności w „starych” krajach kohezji UE – ujęcie porównawcze*, [w:] *Polityka ekonomiczna. Współczesne wyzwania*, red. M. Klamut, PWN, Warszawa 2007, s. 252.

Pierwsza próba to podział kraju na jednostki przestrzenne większe niż województwa. Dziś określenie „makroregion” jest używane rzadziej. W okresie gospodarki centralnie planowanej był to termin modny<sup>2</sup>. O takich jednostkach było też głośno na etapie przygotowywania reformy podziału administracyjnego kraju w drugiej połowie lat 90.

Badacze zajmujący się polityką regionalną kraju z różnych pozycji optują do dziś za podziałem administracyjnym wynikającym z procesów historycznych<sup>3</sup>. Są wśród nich koncepcje zakładające, że Polskę można podzielić np. jedynie na pięć regionów<sup>4</sup>:

- Pomorze z Gdańskiem,
- Wielkopolskę z Poznaniem,
- Śląsk z Wrocławiem,
- Małopolskę z Krakowem,
- Mazowsze z Warszawą,

lub sześć prowincji:

- Mazowsze ze stolicą w Warszawie,
- Małopolskę z Krakowem,
- Wielkopolskę z Poznaniem,
- Śląsk z Wrocławiem,
- Pomorze z Gdańskiem,
- Warmię i Mazury (tu trudno jednoznacznie ustalić stolicę ze względu na brak wielkiej aglomeracji miejskiej, choć względy historyczne wskazują, że może to być Olsztyn<sup>5</sup>).

Biorąc pod uwagę istniejący podział administracyjny na 16 województw, GUS używa podziału na sześć prowincji, nazywając je regionami<sup>6</sup>. Są to zatem jednostki największe, powyżej wielkości województw. Jeżeli województwa należałoby nazywać regionami (Europa regionów), to można by tu także użyć określenia stosowanego wcześniej – makroregion. Takie jednostki przestrzenne wykorzystane zostaną jako pierwsze w próbie oceny przestrzennej spójności w rozwoju.

Przegląd zrównoważenia rozwoju w Polsce można więc rozpocząć od porównania rozmiarów PKB na jednego mieszkańca w polskich regionach czy makroregionach. Są to jednostki sztucznie utworzone z pogrupowania polskich województw. Tej wielkości makroregiony odpowiadają wielkością europejskim regionom. Według europejskiej klasyfikacji są to jednostki celu I – NUTS-1.

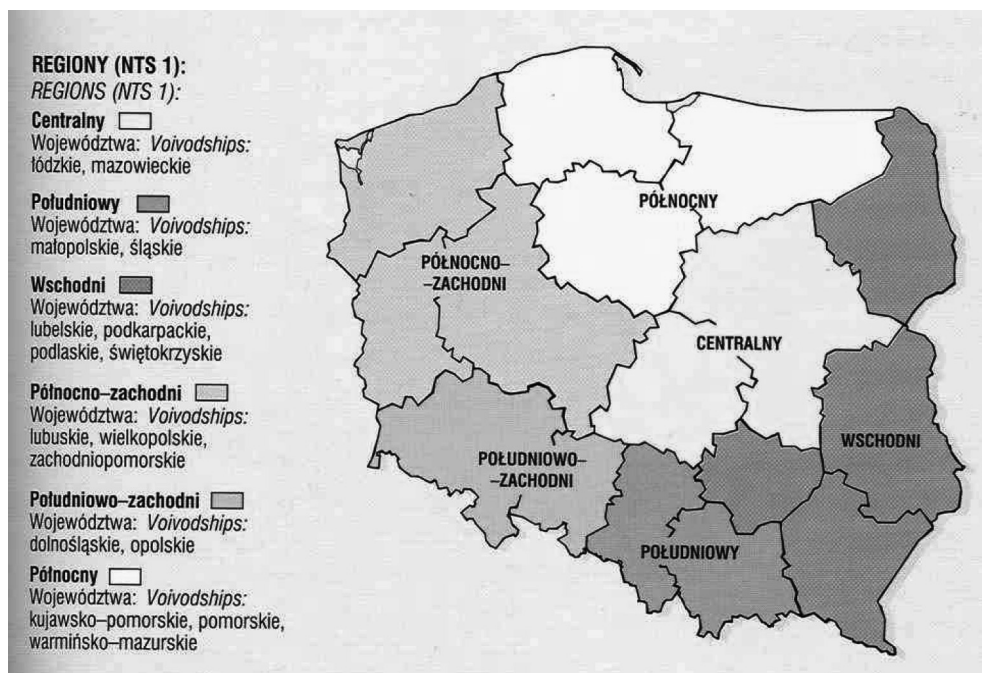
<sup>2</sup> F. Stokowski, *Regionalizacja demograficzna Polski*, PWN, Warszawa 1977, s. 9.

<sup>3</sup> Np. A. Barteczek; autor tego opracowania także przyjmuje powyższą koncepcję podziału administracyjnego kraju za uzasadnioną; Telewizyjna Panorama nie przypadkiem przedstawia prognozę pogody również tylko dla sześciu regionów.

<sup>4</sup> J. Marosz, *Pięć regionów – zero konfliktów*, „Rzeczpospolita”, 6 lipca 1998.

<sup>5</sup> J. Kołodziejcki, *Strategia równoważenia rozwoju miast polskich w perspektywie integracji europejskiej*, [w:] *Rozwój – region – społeczeństwo*, red. G. Gorzelak, M.S. Szczepański, T. Zarycki, UW, Warszawa-Katowice 1999, s. 56.

<sup>6</sup> *Rocznik Demograficzny 2009*, GUS, Warszawa 2009, s. 26.



**Rys. 1.** Podział Polski według nomenklatury jednostek terytorialnych do celów statystycznych (NTS) według regionów

Źródło: *Rocznik Statystyczny Województw*, GUS, Warszawa 2008.

Autor będzie tu zatem konsekwentnie nazywał polskie regiony (według terminologii europejskiej) makroregionami. Makroregiony przedstawia rys. 1. Nieco inaczej są ukształtowane granice takich makroregionów w stosunku do wspomnianych wyżej prowincji. Nie zostały tu wykorzystane historyczne nazwy, a jedynie określenia wynikające ze stron świata. Nie należy tu zatem rozważać, czy województwo świętokrzyskie to obszar wschodni, a Wielkopolska północno-zachodni. Połączono istniejące województwa w 6 makroregionów i od tego poziomu podziału terytorialnego kraju można rozpocząć analizę przestrzennego zróżnicowania rozwoju.

## 2. Zróżnicowanie poziomu rozwoju społecznego regionów

Zróżnicowanie będzie analizowane w tab. 1. za pomocą współczynnika przedstawiającego PKB na jednego mieszkańca, w złotych, a także w odchyleniu tego współczynnika od średniej krajowej.

Przeciętny poziom PKB, liczony w złotych na jednego mieszkańca, wynosił w 2006 r. w Polsce blisko 28 tys. zł. Występuje widoczne zróżnicowanie wśród 6 makroregionów, przy czym na wartość przeciętną najsilniej oddziałuje jeden ma-

krregion – centralny. Poziom miernika jest w nim na tyle wyższy od pozostałych, że jako jedyny przewyższa wartość średnią. Na wartość miernika wpływa głównie siła ekonomiczna regionu stołecznego, gdzie skoncentrowane są centrale wielu firm, przedsiębiorstw i banków.

**Tabela 1.** PKB w makroregionach w Polsce w 2006 r.

Lp.	Region	PKB w zł	w %
1	Polska	27 799	100,0
2	centralny	38 112	137,1
3	południowy	27 282	98,1
4	wschodni	19 588	70,5
5	północno-zachodni	27 422	98,6
6	południowo-zachodni	27 774	99,9
7	północny	24 663	88,7

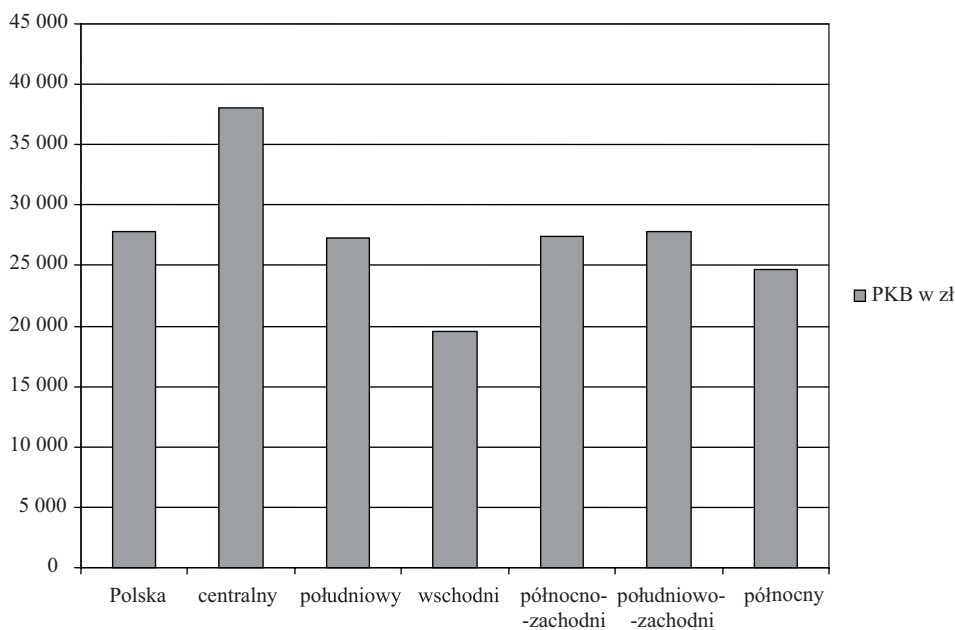
Źródło: *Rocznik Statystyczny Województw 2008*, GUS, Warszawa.

Licząc różnice od wartości średniej dla Polski w punktach procentowych, należy stwierdzić, że trzy makroregiony wykazują poziom zbliżony do średniej krajowej (południowy, północno-zachodni i południowo-zachodni). Mimo że do makroregionu południowego należy Górnośląski Okręg Przemysłowy i aglomeracja krakowska, to wartość analizowanego miernika jest poniżej średniej krajowej (czwarta lokata w rankingu makroregionów).

Chociaż w makroregionie północnym znajduje się prężna ekonomicznie aglomeracja trójmiasta, to miernik jest już o ponad 10 punktów procentowych niższy od średniej ogólnopolskiej, analizowaną wartość dla tego makroregionu obniża bowiem słaby poziom rozwoju środkowego Pomorza oraz Warmii i Mazur. Nie budzi natomiast zdziwienia fakt, że w makroregionie wschodnim miernik jest aż o prawie 30 punktów procentowych niższy od średniej krajowej. Do tego makroregionu należą bowiem cztery województwa wschodnie, uważane powszechnie za Polskę B, gdzie postęp cywilizacyjny dociera najtrudniej, a rozwój społeczno-gospodarczy wykazuje znaczne opóźnienie.

A zatem na poziomie makroregionów występuje już zróźnicowanie rozwoju sięgające 70% wartości średniej (od 40% powyżej do 30% poniżej). Czy tylko w takim zakresie brak jest spójności poziomu rozwoju przestrzennego w Polsce, wyjaśni dalsza część analizy.

Problemem odrębnym jest kwestia wyboru miernika, który może służyć do oceny poziomu zróźnicowania rozwoju. Dobór zmiennych do analizy często bywa wymuszony dostępnością do szczegółowych danych dla jednostek przestrzennych,



**Rys. 2.** PKB w regionach Polski

Źródło: opracowanie własne na podstawie tab. 1.

np. dla gmin<sup>7</sup>. Dlatego też nie będzie tu analizowana rzeczywista przydatność tych czy innych mierników do charakterystyki badanego obszaru. Należy uznać wybrany miernik za wystarczająco obiektywny. W literaturze przedmiotu klasyfikacji mierników i wskaźników rozwoju społecznego poświęcono dużo miejsca, ale „nie może istnieć uniwersalny ponadczasowy system wskaźników społecznych”<sup>8</sup>. Stosowane tu określenie mierników społecznych jest zbieżne z wyjściową koncepcją metody genewskiej, gdzie wskaźnik w roli miernika ilościowego mierzy stopień zaspokojenia potrzeb, natomiast wskaźnik w roli czynnika określa nakłady na poziom życia<sup>9</sup>. Spośród używanych w literaturze mierników tylko nieliczne, przedstawiające dochody lub odsetek wydatków, można by potraktować jako czynniki poziomu życia<sup>10</sup>. Dla uproszczenia analizy zastosowany tu wskaźnik był traktowany jako miernik poziomu rozwoju społecznego. Jest to zresztą metoda przyjęta w naukach społecznych<sup>11</sup>.

<sup>7</sup> *Gminy w Polsce w 1996 r.*, GUS, Warszawa 1998; *Gminy przygraniczne*, Urząd Statystyczny w Jeleniej Górze, 1997.

<sup>8</sup> T. Słaby, *Systemy wskaźników społecznych w polskich warunkach transformacji rynkowej*, SGH, Warszawa 1994, s. 39.

<sup>9</sup> Tamże, s. 24.

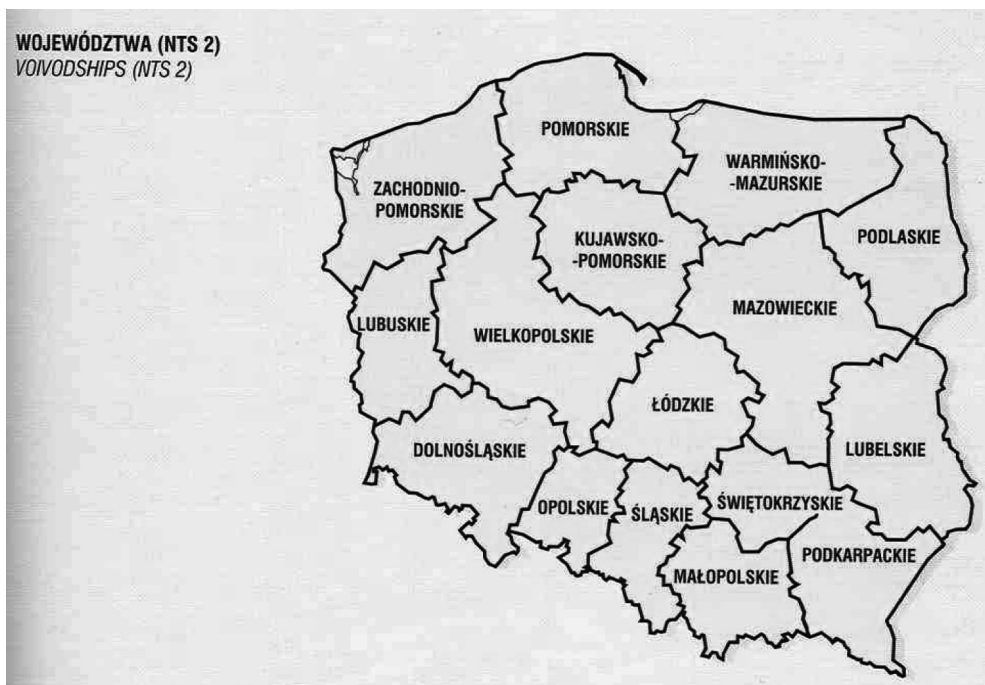
<sup>10</sup> Por. A. Rączaszek, *Spoleczno-demograficzne zróżnicowanie obszarów przygranicznych w Polsce*, AE, Katowice 2001.

<sup>11</sup> B. Rysz-Kowalczyk (red.), *Leksykon polityki społecznej*, UW, Warszawa 2001, s. 236.

Warto zresztą zauważyć, że w badaniach poziomu rozwoju regionalnego zestaw zmiennych objaśniających często jest zbliżony<sup>12</sup>, natomiast trudno mówić o istniejących w tym zakresie koniecznych standardach. Badania regionalne, także mniejszych obszarów, np. przygranicznych, przedstawiały zazwyczaj ogólny poziom rozwoju społeczno-gospodarczego<sup>13</sup>.

### 3. Poziom rozwoju w województwach Polski

Rysunek 3 przedstawia aktualny podział kraju na województwa. Można przyjąć, że zróźnicowanie rozwoju mierzone poziomem PKB na mieszkańca będzie tu już większe, skoro występowało nawet na poziomie podziału kraju na makroregiony. Interesujący będzie jednak poziom tego zróźnicowania.



**Rys. 3.** Podział Polski według nomenklatury jednostek terytorialnych do celów statystycznych (NTS) według województw

Źródło: *Rocznik Statystyczny Województw*, GUS, Warszawa 2008.

<sup>12</sup> H. Mortimer-Szymczak, *Głos w dyskusji*, [w:] *Spoleczne skutki restrukturyzacji przemysłu*, red. I. Lipowicz, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1994, s. 127.

<sup>13</sup> W. Toczyski, W. Sartorius, J. Zaucha (red.), *Międzynarodowa współpraca regionów. Wybór ekspertów*, Wyd. Przedświt, Warszawa 1997, s. 65.

Istniejące obecnie 16 województw to efekt reformy podziału administracyjnego kraju przeprowadzonej w 1998 r. Mimo dyskusji i różnorodnych wątpliwości rząd preferował podział na 12 regionów, ale skala protestów i oddolnych inicjatyw społecznych zdecydowała, że ostatecznie porozumiano się co do podziału na 16 jednostek tego szczebla<sup>14</sup>.

Tabela 2 przedstawia zatem analizowany współczynnik w istniejących już od ponad 10 lat województwach, które obecnie mają duże możliwości zwiększania spójności i rozwoju zgodnego z europejską polityką regionalną.

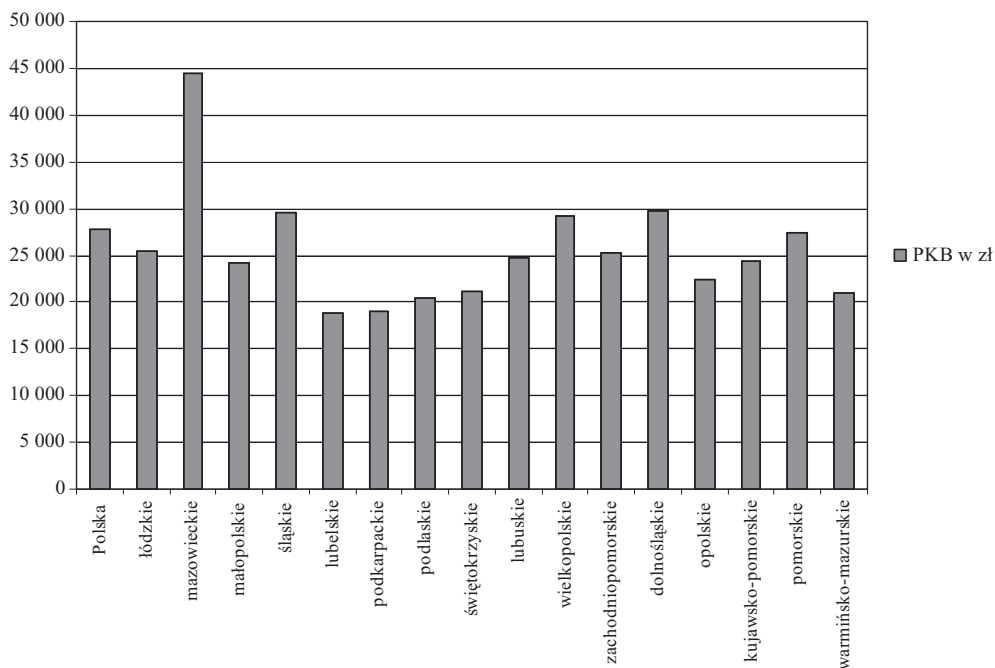
**Tabela 2.** PKB w województwach w 2006 r.

Lp.	Województwo	PKB w zł	w %
1	Polska	27 799	100,0
2	łódzkie	25 521	91,8
3	mazowieckie	44 381	159,6
4	małopolskie	24 111	86,7
5	śląskie	29 497	106,1
6	lubelskie	18 779	67,6
7	podkarpackie	19 024	68,4
8	podlaskie	20 396	73,4
9	świętokrzyskie	21 130	76,0
10	lubuskie	24 733	88,9
11	wielkopolskie	29 279	105,3
12	zachodniopomorskie	25 324	91,1
13	dolnośląskie	29 739	107,0
14	opolskie	22 347	80,4
15	kujawsko-pomorskie	24 301	87,4
16	pomorskie	27 373	98,5
17	warmińsko-mazurskie	21 005	75,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznika Statystycznego Województw*, GUS, Warszawa 2008.

Jak wcześniej wyjaśniono, będzie tu także konsekwentnie analizowany poziom jednego miernika, jakim jest wysokość PKB na 1 mieszkańca w poszczególnych jednostkach podziału administracyjnego.

<sup>14</sup> Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o wprowadzeniu trójstopniowego zasadniczego podziału terytorialnego państwa, DzU 1998 nr 96, poz. 603.



**Rys. 4.** PKB według województw w 2007 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie tab. 2.

W przypadku województw także zauważamy znaczny brak spójności rozwoju przestrzennego. Wyróżnia się, co było do przewidzenia, województwo mazowieckie. Stosowany tu miernik PKB przewyższa średnią krajową o ok. 60%, a wartość najniższa dla województwa lubelskiego nie sięga 70% wartości średniej. Inaczej mówiąc, poziom miernika w województwie lubelskim to jedynie nieco ponad 40% miernika w województwie mazowieckim.

Jak znaczna jest jednak przewaga mazowieckiego, widać po kolejnych miejscach w zestawieniu. Jeszcze tylko 3 województwa mają miernik powyżej średniej krajowej, ale o zaledwie 5-7 punktów procentowych. To w kolejności województwa dolnośląskie, śląskie i wielkopolskie. Blisko średniej krajowej lokuje się województwo pomorskie, a blisko o 10 punktów procentowych poniżej są łódzkie i zachodniopomorskie. Analiza województw potwierdza, że makroregion wschodni to Polska B, bowiem te województwa zajmują 4 z 5 ostatnich miejsc w rankingu, z miernikami od 2/3 do 3/4 średniej krajowej. Zbliżony do nich poziom ma województwo warmińsko-mazurskie<sup>15</sup> (czwarte od końca), a niewiele lepszy jest miernik w województwie opolskim – ok. 80% średniej krajowej.

<sup>15</sup> Jest to zapewne przyczyna wyjaśniająca, dlaczego makroregion północny ma poziom miernika o 10% niższy od średniej krajowej. Zaliczenie województwa warmińsko-mazurskiego do makroregionu północnego jest przecież geograficznie uzasadnione.



Powyższe porównanie ujawnia, że sposoby podziału administracyjnego kraju są nie bez znaczenia dla naszych dążeń do integracji ze strukturami europejskimi. Ze względu na porównywalność międzynarodową regionów i współpracę jednostek administracyjnych między krajami nasze regiony powinny być duże<sup>16</sup>. Pomocne dla takiego określenia regionów bazowych są ustalenia Urzędu Statystycznego Unii Europejskiej z 1988 r.<sup>17</sup> Polskie województwa są za małe, a ich rozwój i tak jest mocno zróżnicowany. Czy jest to zróżnicowanie również wewnątrz województw wyjaśni analiza przeprowadzona dla jednostek mniejszych niż województwa.

#### 4. Porównanie rozwoju w polskich podregionach

Kolejnym analizowanym szczeblem podziału przestrzennego będą jednostki mniejsze od województw. Z rozporządzeń Eurostatu wynika, że obszarem celu 3 są właśnie tak małe jednostki. W polskim podziale administracyjnym kraju takich jednostek do roku 2000 nie było, uchwalona bowiem w 1998 r. ustawa ich nie wymienia<sup>18</sup>. Rozporządzeniem Prezesa Rady Ministrów takie jednostki utworzono<sup>19</sup> i było ich początkowo 44, a po korekcie podziału z 2002 r. – 45. W pewnym sensie było to zatem odtworzenie podziału zbliżonego do istniejących do 1998 r. „małych” województw.

Rysunek 5 przedstawia podział województw na podregiony według stanu ich wyodrębnienia z 2002 r. W jednostkach tych także można spodziewać się znacznego zróżnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego.

W tabeli 3 i na rys. 6 przedstawiono poziom PKB na 1 mieszkańca w istniejących do końca 2007 r. 45 podregionach, według pomiarów w 2006 r. Nie było celowe przedstawianie wszystkich wartości, zróżnicowanie bowiem w rozwoju można przedstawić, ujawniając dane dla najlepszych (wiersze 2-11 zestawienia) i najgorszych z nich (wiersze 12-21). Przede wszystkim wyjaśnia się, jak znaczne jest zróżnicowanie wewnątrz województw, ponieważ wartość miernika dla podregionu Warszawa – miasto wynosi ponad 300% średniej krajowej. Całe województwo mazowieckie przewyższała średnią krajową o 60%, a makroregion centralny zaledwie o 37%.

Do czołówki tego zestawienia należą ponadto inne duże aglomeracje miejskie. O ponad 100% przewyższa średnią krajową poziom miernika w Poznaniu. Wysokie wartości widoczne są w Krakowie, Trójmieście i Wrocławiu. Zaznacza się obecność w czołówce podregionu legnickiego, którego rozwój zależy od kondycji wielkiej

---

<sup>16</sup> B. Jałowiecki, *Zarys koncepcji regionalizacji Polski*, [w:] *Polska przestrzeń w perspektywie długiego trwania*, red. A. Kukliński, PAN, KPZK, zeszyt 178, Warszawa 1997, s. 168.

<sup>17</sup> Ch. Klein, L. Krüger, *Regionen in Europa*, Zentrum für europäische Studien, Universität Trier 1998, s. 16.

<sup>18</sup> Ustawa z dnia 24.07.1998 r. o wprowadzeniu trójstopniowego zasadniczego podziału terytorialnego państwa, DzU 1998 nr 96, poz. 603.

<sup>19</sup> Rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z 13 lipca 2000 r., DzU nr 58, poz. 685.

**PODREGIONY (NTS 3):**  
**SUBREGIONS (NTS 3):**



01 jeleniogórsko-walbrzyski	15 krakowsko-tarnowski	29 gdański	43 szczeciński
02 legnicki	16 nowosądecki	30 Gdańsk-Gdynia-Sopot	44 koszaliński
03 wrocławski	17 miasto Kraków	31 częstochowski	45 rybnicko-jastrzębski
04 miasto Wrocław	18 ciechanowsko-płocki	32 bielsko-bialski	
05 bydgoski	19 ostrołęcko-siedlecki	33 centralny śląski	
06 toruńsko-włocławski	20 warszawski	34 świętokrzyski	
07 białskopodlaski	21 radomski	35 elbląski	
08 chelmsko-zamojski	22 miasto Warszawa	36 olsztyński	
09 lubelski	23 opolski	37 etcki	
10 gorzowski	24 rzeszowsko-tarnobrzesci	38 piłski	
11 zielonogórski	25 krośnieńsko-przemyski	39 poznański	
12 łódzki	26 białostocko-suwalski	40 kaliski	
13 piotrkowski-skierniewicki	27 łomżyński	41 koniński	
14 miasto Łódź	28 ślupski	42 miasto Poznań	

**Rys. 5.** Podział Polski według nomenklatury jednostek terytorialnych do celów statystycznych (NTS) według podregionów

Źródło: Rocznik Statystyczny Województw, GUS, Warszawa 2008.

firmy KGHM<sup>20</sup>. Obecnie ta kondycja, związana z cenami miedzi na rynkach światowych, daje podregionowi legnickiemu 4. pozycję w rankingu. Wartości powyżej średniej krajowej występują ponadto jeszcze tylko w 4 podregionach. Obecność Łodzi i centralnej części województwa śląskiego nie może dziwić, bo są to tradycyjne duże centra działalności gospodarczej. Także pozycja podregionu ciechanowsko-płockiego zależy od jednej dużej firmy, a mianowicie od Orlenu (Petrochemii

<sup>20</sup> <http://www.rzeczpospolita.pl>.

**Tabela 3.** PKB w polskich podregionach istniejących do końca 2007 r.  
(dane za 2006 r.)

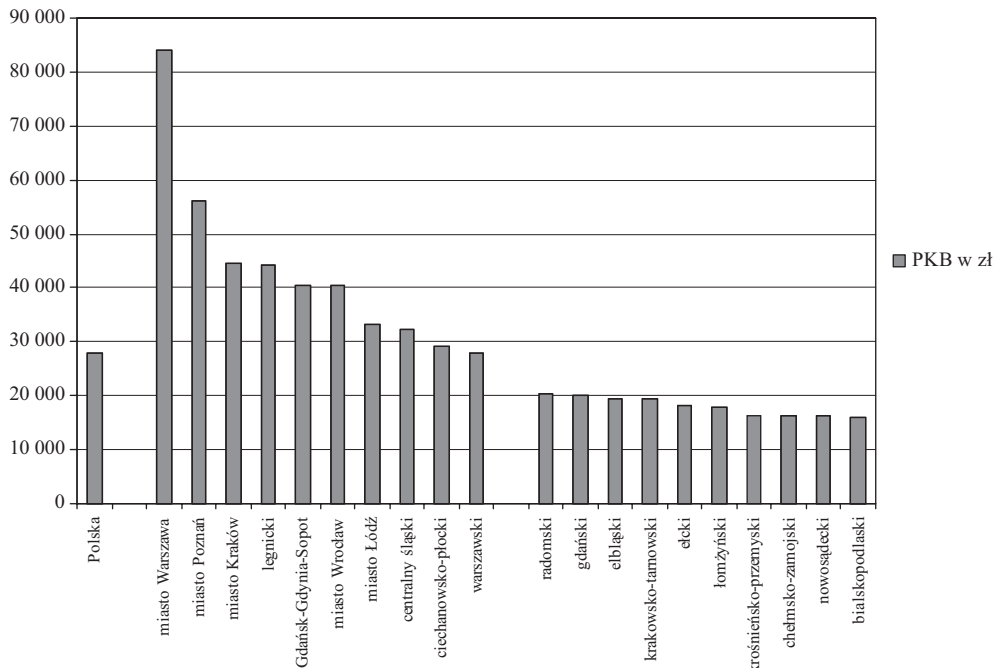
Lp.	Podregion	PKB w zł	w %
1	Polska	27 799	100
2	miasto Warszawa	83 933	301,9
3	miasto Poznań	56 081	201,7
4	miasto Kraków	44 529	160,2
5	legnicki	44 366	159,6
6	Gdańsk-Gdynia-Sopot	40 491	145,7
7	miasto Wrocław	40 457	145,5
8	miasto Łódź	33 269	119,7
9	centralny śląski	32 205	115,8
10	ciechanowsko-płocki	29 265	105,3
11	warszawski	27 965	100,6
12	radomski	20 343	73,2
13	gdański	20 049	72,1
14	elbląski	19 580	70,4
15	krakowsko-tarnowski	19 368	69,7
16	ełcki	18 128	65,2
17	łomżyński	17 803	64,0
18	krośnieńsko-przemyski	16 456	59,1
19	chełmsko-zamojski	16 408	59,0
20	nowosądecki	16 180	58,2
21	bialskopodlaski	16 143	58,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznika Statystycznego Województw*, GUS, Warszawa 2008.

Płock). Na 10. miejscu jest wreszcie otoczenie Warszawy i jest to ostatni podregion o mierniku powyżej średniej krajowej.

W drugiej części tab. 3 (wiersze 12-21) oraz na rys. 6 przedstawiono poziom analizowanego miernika w podregionach najsłabiej rozwiniętych. Grupa podregionów z Polski południowo-wschodniej przedstawia poziom rozwoju poniżej 60% średniej krajowej. To o ok. dziesięć punktów procentowych mniej niż w najsłabiej rozwiniętych województwach. Wśród tych 10 najsłabiej rozwiniętych podregionów są też dwa, o których należy wspomnieć. Może dziwić tak odległa pozycja podregionu gdańskiego i krakowsko-tarnowskiego, ale jest pewną zasadą, że aglome-

racja centralna rozwija się po części kosztem także najbliższego otoczenia, mimo że obserwowany jest także stale rozwój obszarów podmiejskich<sup>21</sup>. Stąd też otoczenie Gdańska czy Krakowa ma tak niski poziom miernika, co jest jednak wartością sztucznie zaniżoną. Wiele firm może mieć centralę w dużym mieście, a działalność produkcyjną prowadzić na terenach podmiejskich<sup>22</sup>. Takie wyjaśnienie może się tu jeszcze pojawić w dalszej części opracowania.



Rys. 6. „Stare” podregiony w 2006 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie tab. 3.

Analizę stanu zróźnicowania rozwoju podregionów należy powtórzyć ze względu na zmiany, jakie nastąpiły w wyniku rozporządzenia przyjętego w 2007 r.<sup>23</sup> Od tego czasu mamy bowiem do czynienia z nową liczbą podregionów, w nowych granicach, co przedstawiają kolejne rysunki.

<sup>21</sup> D. Rajchel, *Strefa podmiejska Opola i jej rozwój na przykładzie infrastruktury technicznej*, [w:] *Współczesne kierunki i wymiary procesów urbanizacji*, red. J. Słodczyk, M. Śmigielska, Uniwersytet Opolski, Opole 2008, s. 338.

<sup>22</sup> M. Głaz, *Działalność gospodarcza na obszarach wiejskich w strefie oddziaływania Wrocławia*, [w:] *Współczesne kierunki i wymiary procesów urbanizacji*, red. J. Słodczyk, M. Śmigielska, Uniwersytet Opolski, Opole 2008, s. 341.

<sup>23</sup> Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 14 listopada 2007 r....



01 jeleniogórski	18 sieradzki	35 rzeszowski	52 kielecki
02 legnicko-głogowski	19 skierniewicki	36 tarnobrzeski	53 sandomiersko-jędrzejowski
03 wałbrzyski	20 krakowski	37 białostocki	54 elbląski
04 wrocławski	21 m. Kraków	38 tomżyński	55 etcki
05 m. Wrocław	22 nowosądecki	39 suwalski	56 olsztyński
06 bydgosko-toruński	23 oświęcimski	40 gdański	57 kaliski
07 grudziądzki	24 tarnowski	41 słupski	58 koniński
08 włocławski	25 ciechanowsko-płocki	42 starogardzki	59 leszczyński
09 białski	26 ostrołęcko-siedlecki	43 trójmiejski	60 piłski
10 chełmsko-zamojski	27 radomski	44 bielski	61 poznański
11 lubelski	28 m. st. Warszawa	45 bytomski	62 m. Poznań
12 puławski	29 warszawski wschodni	46 częstochowski	63 koszaliński
13 gorzowski	30 warszawski zachodni	47 gliwicki	64 stargardzki
14 zielonogórski	31 nyski	48 katowicki	65 m. Szczecin
15 łódzki	32 opolski	49 rybnicki	66 szczeciński
16 m. Łódź	33 krośnieński	50 sosnowiecki	
17 piotrkowski	34 przemyski	51 tyski	

**Rys. 7.** Podział Polski według nomenklatury jednostek terytorialnych do celów statystycznych (NTS 3) obowiązującej od 1.01.2008 r.

Źródło: *Rocznik Statystyczny Województw*, GUS, Warszawa 2008.

Podobnie jak wcześniej, podregiony pokazane na rys. 7 analizowano w zakresie rozwoju ilustrowanego poziomem wybranego miernika.

**Tabela 4.** PKB w podregionach istniejących od 2008 r. (dane z 2006 r.).

Lp.	Podregion	PKB w zł	w %
1	Polska	27 799	100,0
2	miasto Warszawa	83 933	301,9
3	miasto Poznań	56 081	201,7
4	legnicko-głogowski	46 661	167,9
5	miasto Kraków	44 529	160,2
6	trójmiejski	40 491	145,7
7	miasto Wrocław	40 457	145,5
8	katowicki	39 519	142,2
9	miasto Szczecin	36 687	132,0
10	tyski	36 227	130,3
11	miasto Łódź	33 269	119,8
12	stargardzki	17 722	63,8
13	krakowski	17 649	63,5
14	łomżyński	17 581	63,2
15	tarnowski	17 479	62,9
16	krośnieński	17 352	62,4
17	puławski	16 624	59,8
18	chełmsko-zamojski	16 408	59,0
19	przemyski	16 402	59,0
20	bielski	16 143	58,1
21	nowosądecki	15 859	57,0

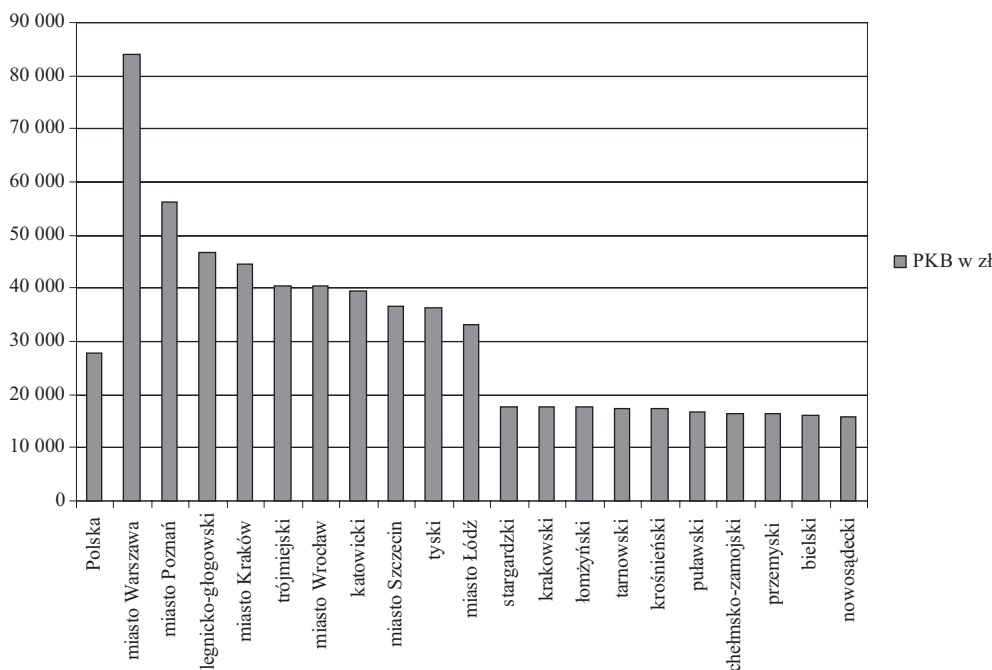
Źródło: *Rocznik Statystyczny Województw*, GUS, Warszawa 2008.

W tabeli 4 przedstawiono ponownie zróżnicowanie rozwoju w podregionach istniejących od 2008 r. i są to dane także dla roku 2006. Nie jest to jednak pomyłka, ponieważ najbardziej aktualne, cytowane wydawnictwo GUS<sup>24</sup> przeliczyło wartości z tego roku dla „nowych” podregionów. Tak można określić konsekwencje kolejnego

<sup>24</sup> *Rocznik Statystyczny Województw*, GUS, Warszawa 2008.

Rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów<sup>25</sup>, zgodnie z którym w miejsce dotychczasowych 45 wprowadzono podział na 66 podregionów. Jest zrozumiałe, że w wielu przypadkach mogą to być jednostki mniejsze, a zatem analiza tego zestawienia jest tu uzasadniona.

Wartości przedstawione w tab. 4 w części przypadków są identyczne jak w tab. 3. Oznacza to, że granice tych podregionów nie uległy zmianie. Niestety w niektórych przypadkach zmianie uległa sama nazwa podregionu, co może utrudniać identyfikację. Na przykład dawny (z 2002 r.) podregion białkopodlaski nosi obecnie nazwę białskiego, a podregion Gdańsk-Gdynia-Sopot to obecnie podregion trójmiejski. Nie uległy zmianie granice podregionów obejmujących największe aglomeracje, stąd też identyczne wartości badanego miernika dla tych jednostek. W pierwszej dziesiątce rankingu dotyczy to 6 aglomeracji. W czołówce pojawia się miasto Szczecin, po podziale tej części województwa zachodniopomorskiego na mniejsze jednostki. W miejsce byłego podregionu centralnego śląskiego wprowadzono aż 5 mniejszych, z czego w czołówce znalazły się tylko katowicki i tyski. Wyodrębnienie nowych mniejszych podregionów zwiększyło także do 15 liczbę tych jednostek z wartościami



Rys. 8. PKB w podregionach w 2006 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie tab. 4.

<sup>25</sup> Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 14 listopada 2007 r...

mi miernika powyżej średniej krajowej. Warto także zauważyć, że obecnie dziesiąty podregion ma miernik o prawie 20 punktów procentowych powyżej tej średniej, podczas gdy w tab. 3 był to poziom średniej krajowej.

Większe zmiany pojawiły się w dolnej części zestawienia (wiersze 12-21). Jest to obecnie większa grupa podregionów, w której miernik nie osiąga nawet 2/3 średniej krajowej. W zasadzie dotyczy to jednak podobnych terenów, bo z dawnego krakowsko-tarnowskiego czy krośnieńsko-przemyskiego mamy obecnie po dwa mniejsze podregiony, a wszystkie nadal znajdują się w ostatniej dziesiątce w rankingu. Na ostatnie miejsce spadł, w zmienionych granicach, podregion nowosądecki, a wartość miernika zmniejszyła się do 57% średniej krajowej.

## 5. Sposób oceny rozwoju powiatów

Jeżeli obserwujemy zatem, że każdorazowe zmniejszenie obszaru do analizy wykazuje większe zróżnicowanie rozwoju, to warto przeanalizować jednostki jeszcze mniejsze. Niestety w wykorzystanym tu szczegółowym źródle informacji, jakim jest Rocznik Statystyczny Województw, dla powiatów brak jest informacji o poziomie PKB. Z konieczności należało przedstawić inny miernik, do analizy wykorzystano zatem dochody powiatów na 1 mieszkańca w zł w 2007 r. Jest to miernik zupełnie innego rodzaju niż poprzednio analizowany, i w dodatku z następnego roku, trudno więc traktować jego analizę jako ciąg dalszy wyżej ujawnionego zróżnicowania w rozwoju przestrzennym. Ponieważ jednak dla powiatów brak jest innej miary finansowej, z konieczności zostanie on tu przedstawiony.

Nie zamieszczono tym razem mapy Polski z podziałem na powiaty, ponieważ taka ilustracja byłaby zapewne niezbyt czytelna ze względu na wielkość powiatów. Są wśród nich także powiaty grodzkie, w bardzo ograniczonych przestrzennie granicach.

Nowa wykorzystana tu miara także wykazuje przestrzenne zróżnicowanie, i to znacznie większe niż wcześniej przedstawione za pomocą współczynnika PKB. Średni poziom dochodów powiatów na 1 mieszkańca wynosił w Polsce w 2007 r. 1654 zł. W czołówce zestawienia znajdują się wyłącznie powiaty grodzkie, czyli miasta na prawach powiatów. Po raz pierwszy w rankingu nie przoduje Warszawa. Najwyższe dochody na 1 mieszkańca ma powiat grodzki Sopot. Poziom miernika w tym mieście jest blisko 4 razy wyższy niż średnia krajowa. Warszawa znajduje się na drugiej pozycji, ale tu już wartość miernika nie sięga 350% średniej krajowej. Te dwa powiaty wyraźnie przewyższają następne. Miasta, które tu się pojawiły, nie są wyłącznie największymi polskimi aglomeracjami. W pierwszej 10, poza Warszawą, są jeszcze tylko Wrocław, Poznań i Gdynia. Inne miasta z czołówki to już mniejsze ośrodki, które mają różne źródła dochodów. Sopot i Świnoujście na pewno korzystają z „renty lokalizacyjnej”<sup>26</sup> nad polskim morzem. Płock i Konin prosperują dzięki

---

<sup>26</sup> B. Winiarski, *Warianty koncepcji kierunkowania rozwoju regionalnego Polski w latach dziewięćdziesiątych*, [w:] *Polityka regionalna – kierunki i instrumentacja*, red. B. Winiarski, AE, Wrocław 1994, s. 181.

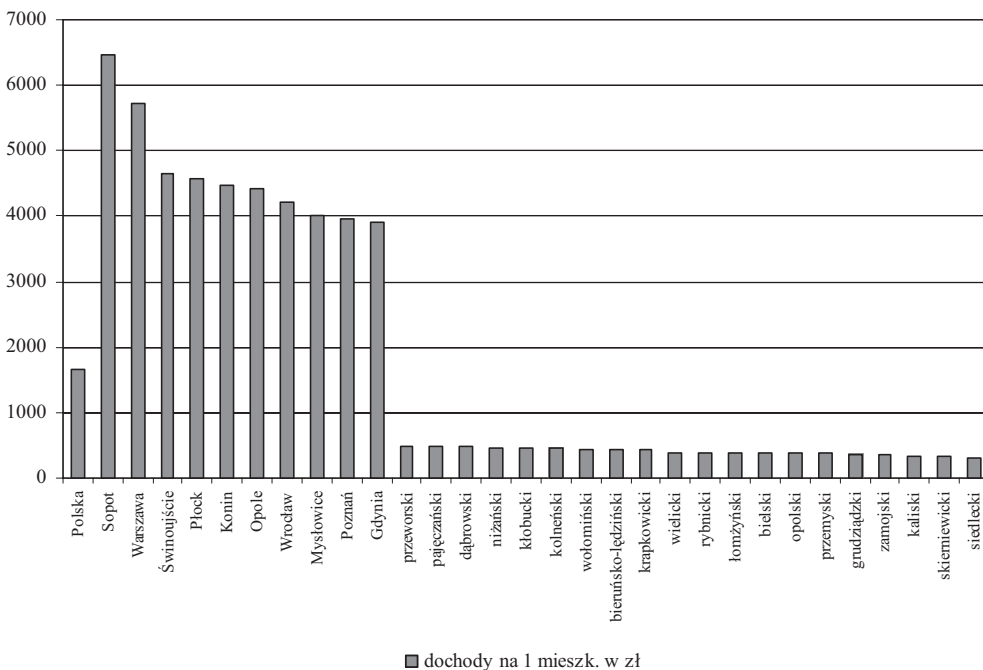


Tabela 5. Dochody wybranych powiatów w 2007 r.

Lp.	Powiaty	Dochody na 1 mieszkańca w zł	Dochody na 1 mieszkańca w %
1	Polska	1654	100,0
2	Sopot	6461	390,6
3	Warszawa	5732	346,6
4	Świnoujście	4661	281,8
5	Płock	4580	276,9
6	Konin	4464	269,9
7	Opole	4415	266,9
8	Wrocław	4207	254,4
9	Mysłowice	4015	242,7
10	Poznań	3968	239,9
11	Gdynia	3897	235,6
12	przeworski	478	28,9
13	pajęczański	478	28,9
14	dąbrowski	476	28,8
15	nizański	472	28,5
16	kłobucki	463	28,0
17	kolneński	456	27,6
18	wołomiński	446	27,0
19	bieruńsko-lędziński	439	26,5
20	krapkowicki	438	26,5
21	wielicki	391	23,6
22	rybnicki	387	23,4
23	łomżyński	386	23,3
24	bielski	384	23,2
25	opolski	384	23,2
26	przemyski	377	22,8
27	grudziądzki	357	21,6
28	zamojski	345	20,9
29	kaliski	332	20,1
30	skierniewicki	322	19,5
31	siedlecki	307	18,6

Źródło: Rocznik Statystyczny Województw, GUS, Warszawa 2008.

wielkim podmiotom gospodarczym. Trudno wskazać tak jednoznaczne przyczyny dla Opola i Mysłowic. Ta grupa miast ma jednak dochody o ponad 2 razy wyższe od średniej krajowej.



**Rys. 9.** Dochody powiatów w zł na 1 mieszkańca w 2007 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie tab. 5.

W dalszej części (wiersze 12-31) tab. 5 (i rys. 9) umieszczono tym razem aż 20 powiatów. Ostatnia dziesiątka to powiaty ziemskie wokół dużych miast. Wcześniej stwierdzono, że podregion wokół dużego miasta nie ma wysokiego poziomu miernika PKB na 1 mieszkańca. Tym razem jest podobnie, a do najbiedniejszych należą w większości powiaty wokół istniejących do 1998 r. stolic małych województw. Poziom miernika w tej grupie powiatów mieści się w przedziale od 18 do 23% średniej krajowej. Tym samym wartość miernika w najbiedniejszym powiecie siedleckim to jedynie niecałe 5% dochodów w powiecie najbogatszym.

Dodatkowo (wiersze 13-22) zamieszczono też informacje o najbiedniejszych powiatach ziemskich. Ta grupa powiatów ma poziom miernika w przedziale od 23 do 29% średniej krajowej. Znajdują się wśród nich zarówno powiaty z województwa mazowieckiego czy śląskiego, a więc obszarów zamożnych, jak i z biednych województw ściany wschodniej. Z takiego rozmieszczenia biednych województw nie wynikają jednoznaczne wnioski.

## 6. Zakończenie

W podsumowaniu można stwierdzić, że mimo korzystania przez Polskę z europejskich programów spójności, polskie jednostki podziału terytorialnego są mocno zróżnicowane pod względem analizowanych mierników. Być może wykorzystane mierniki nie nadają się najlepiej do tego typu analizy, ale jednoznacznie ujawniają znaczne zróżnicowanie przestrzennego rozwoju społeczno-gospodarczego.

Należy także podkreślić, że im mniejszy obszar wzięto pod uwagę, tym to zróżnicowanie jest większe. Jest to konstatacja dość oczywista, potwierdzająca przyjęte na wstępie założenie o związku podziału terytorialnego z poziomem rozwoju.

## Literatura

- Głaz M., *Działalność gospodarcza na obszarach wiejskich w strefie oddziaływania Wrocławia*, [w:] *Współczesne kierunki i wymiary procesów urbanizacji*, red. J. Słodczyk, M. Śmigielska, Uniwersytet Opolski, Opole 2008.
- Gminy przygraniczne*, Urząd Statystyczny w Jeleniej Górze, 1997.
- Gminy w Polsce w 1996 r.*, GUS, Warszawa 1998.
- <http://www.rzeczpospolita.pl>.
- Jałowicki B., *Zarys koncepcji regionalizacji Polski*, [w:] *Polska przestrzeń w perspektywie długiego trwania*, red. A. Kukliński, PAN, KPZK, zeszyt 178, Warszawa 1997.
- Klein Ch., Krüger L., *Regionen in Europa*, Zentrum für europäische Studien, Universität Trier 1998.
- Kołodziejcki J., *Strategia równoważenia rozwoju miast polskich w perspektywie integracji europejskiej*, [w:] *Rozwój – region – społeczeństwo*, red. G. Gorzelak, M.S. Szczepański, T. Zarycki, UW, Warszawa-Katowice 1999.
- Marosz J., *Pięć regionów – zero konfliktów*, „Rzeczpospolita”, 6 lipca 1998.
- Mortimer-Szymczak H., *Głos w dyskusji*, [w:] *Společne skutki restrukturyzacji przemysłu*, red. I. Lipowicz, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1994.
- Pietrzyk I., *Efekty polityki spójności w „starych” krajach kohezji UE – ujęcie porównawcze*, [w:] *Polityka ekonomiczna. Współczesne wyzwania*, red. M. Klamut, PWN, Warszawa 2007.
- Rajchel D., *Strefa podmiejska Opola i jej rozwój na przykładzie infrastruktury technicznej*, [w:] *Współczesne kierunki i wymiary procesów urbanizacji*, red. J. Słodczyk, M. Śmigielska, Uniwersytet Opolski, Opole 2008.
- Rączaszek A., *Společno-demograficzne zróżnicowanie obszarów przygranicznych w Polsce*, AE, Katowice 2001.
- Rocznik Demograficzny 2009*, GUS, Warszawa 2009.
- Rocznik Statystyczny Województw*, GUS, Warszawa 2008.
- Rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z 13 lipca 2000 r., DzU nr 58, poz. 685.
- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 14 listopada 2007 r., DzU nr 214, poz. 1573.
- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 14 listopada 2007 r., DzU nr 214, poz. 1573.
- Rysz-Kowalczyk B. (red.), *Leksykon polityki społecznej*, UW, Warszawa 2001.
- Słaby T., *Systemy wskaźników społecznych w polskich warunkach transformacji rynkowej*, SGH, Warszawa 1994.
- Stokowski F., *Regionalizacja demograficzna Polski*, PWN, Warszawa 1977.
- Toczyski W., Sartorius W., Zaucha J. (red.), *Międzynarodowa współpraca regionów. Wybór ekspertów*, Wyd. Przedświt, Warszawa 1997.

Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o wprowadzeniu trójstopniowego zasadniczego podziału terytorialnego państwa, DzU 1998 nr 96, poz. 603.

Winiarski B., *Warianty koncepcji kierunkowania rozwoju regionalnego Polski w latach dziewięćdziesiątych*, [w:] *Polityka regionalna – kierunki i instrumentacja*, red. B. Winiarski, AE, Wrocław 1994.

## **THE DIFFERENTIATION OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF REGIONS AND LOCAL GOVERNMENT UNITS IN POLAND**

**Summary:** The population's standard of living can be measured by means of the gross national product per capita. This figure is currently around 28.000 PLN. This article is a comparison of social integrity levels within Poland. The analyzed indicator was taken into consideration for regions, voivodeships and sub-regions. Changes of administrative borders affect the differentiation of the level of social development. Slight differences between regions become more obvious once the smaller territorial units are taken into consideration. The last analyzed unit is a country district (powiat). However, there is no figure for gross national product per capita in country districts. In this case the analysis was based on districts' own revenue per capita. The analysis also uses numerous illustrations, both cartographical, tabular and graphic ones, to stress differentiation scale of the socio-economic development in Poland.